

Rapport 2010:9

Stora Hammar 16:136 – ledningsarbeten

Förundersökning 2010

Per Sarnäs

**sydsvensk
arkeologi**

Rapport 2010:9

Stora Hammar 16:136 – ledningsarbeten

Förundersökning 2010

Per Sarnäs

Stora Hammar 16:136
Stora Hammar socken
Vellinge kommun
Skåne län

Sydsvensk Arkeologi AB

Kristianstad

Box 134

291 22 Kristianstad

Telefon (Regionmuseets växel): 044-13 58 00

Malmö

Box 406

20124 Malmö

www.sydsvenskarkeologi.se

© 2010 Sydsvensk Arkeologi AB

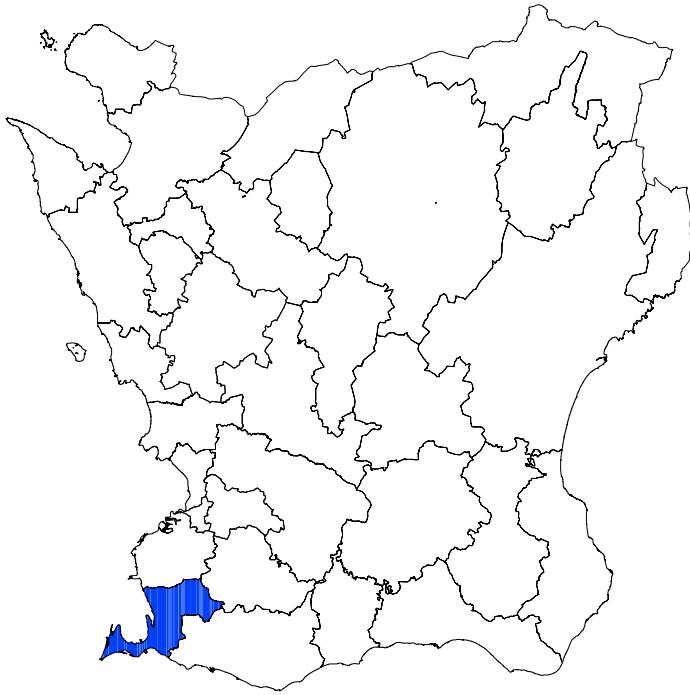
Rapport 2010:9

Omslag: Undersökningsområdet från norr. Foto: Morten Steineke

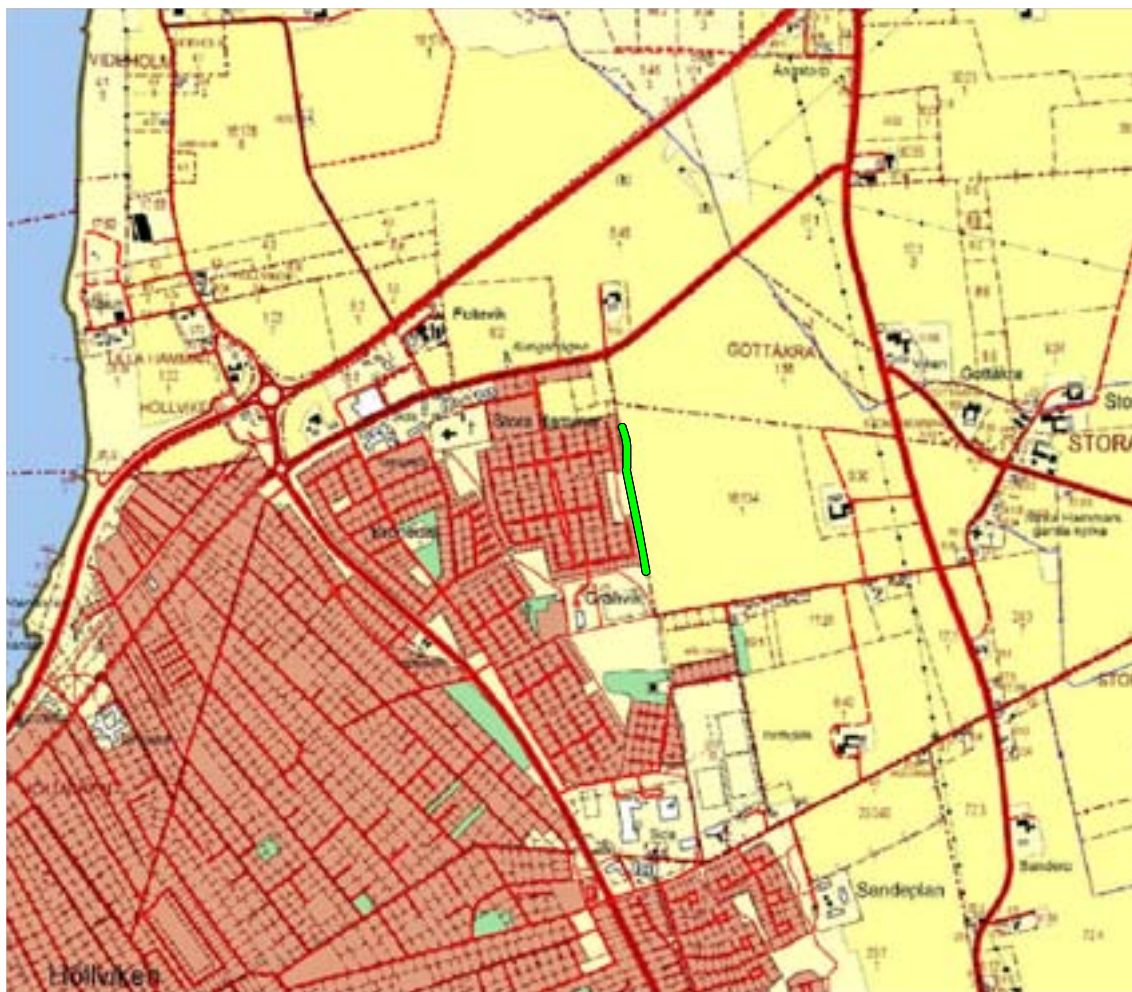
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Fornlämningsmiljö	7
Utförda undersökningar inom fastigheten St Hammar 16:136	9
Undersökningsresultat	11
Referenser	12
Administrativa uppgifter	13

Figur 1: Karta över Skånes kommuner med Vellinge kommun blåmarkerad.

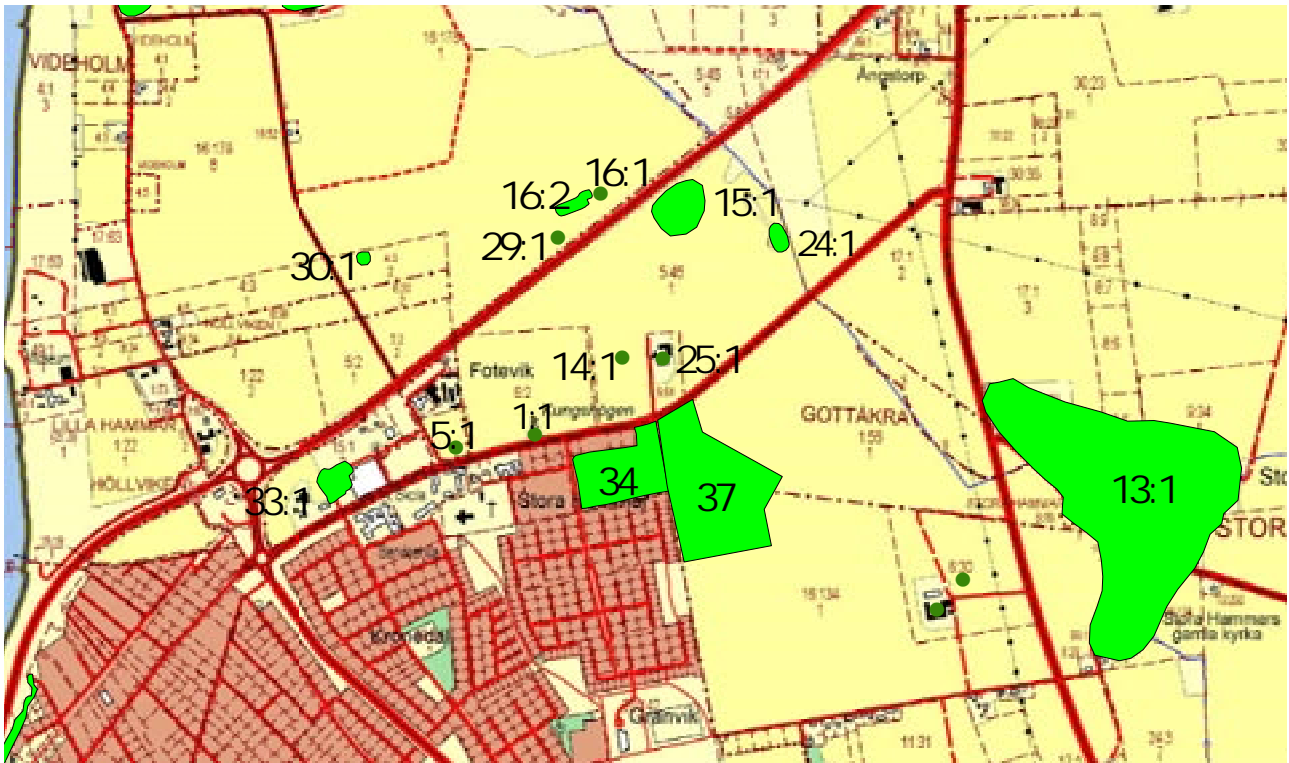

Figur 2: Karta som visar undersökningsområdets läge vid Höllviken i Vellinge kommun.. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

I samband med bygget av en ny skola skulle en äldre nedgrävd elkabel bytas ut. Schaktningsövervakningen genomfördes under sammanlagt 3 timmar under april och början av maj 2010.

Schaktningsarbetet genomfördes med en traktorgrävare med slänskopa. Schaktets bredd var ca 0,7 meter. Schaktningen påbörjades längst söderut och de första 270 metrarna grävdes längs en gångstig medan de sista 110 metrarna grävdes i åkermark. Schaktet som följde gångstigen berörde endast omgrävda massor. Troligen var det det äldre kabelschaktet som det nya grävdes i. I schaket som grävdes i åkermark framkom inga lämningar eller andra indikationer som tyder på att någon fornlämning berördes.

Figur 3: Stora Hammar 16:136 med relevanta fornlämningar och arkeologiska undersökningar enligt FMIS. Samtliga fornlämningsnummer gäller Stora Hammar socken. Skala 1:20 000.

Inledning

I samband med bygget av en ny skola skulle en äldre nedgrävd elkabel bytas till en ny.

Schaktningsövervakningen genomfördes under sammanlagt 3 timmar under april och början av maj 2010.

Topografi och fornlämningsmiljö

Dagens odlingslandskap i den sydvästra utkanten av Söderslätt kan beskrivas som ett svagt böljande landskap med ytterst få impediment. Terrängen faller långsamt från ca 15 m ö.h. vid Vellinge och ner till 5 m intill Stora Hammars by. Traktens jordarter domineras av olika lättleror som t.ex. morängrövlora som innehåller en markant kalkhalt. Nivåerna inom undersökningsytan varierar inom intervallet 2,5–5,0 m ö.h.

Undersökningsområdet ligger i det flacka landskapet nära kusten, ca 1,5 km söder om Fotevikens innersta del, och på samma avstånd från Höllvikens strandlinje. Djuprännan genom Foteviken är en fortsättning på den forna å som från vikens södra delar har haft sin sträckning förbi Stora Hammars kyrkby och som avvattnat en större mosse. Denna å är idag utdikad och är numera att betrakta som en bäck (Hammarbäcken). Sydväst om den aktuella ytan låg tidigare den numera bebyggda Kämpinge mosse som en naturgeografisk gräns mellan Söderslätt och Faltsterbohalvön.

Fornlämningsmiljö

Kartan från informationssystemet för fornminnen (FMIS) visar omfattningen av fornlämningar i anslutning till undersökningsområdet (figur 3).

En slutundersökning (Stora Hammar 34) genomfördes under sommaren 2003, av Malmö Kulturmiljö, inom fastigheten Höllviken 22:410 (Olsson 2004). Inom området framkom boplatsslämningar i form av 11 huslämningar, gropar, gropsystem, härdar och brunnar. Huslämningarna utgjordes av treskeppiga bostadshus, förrådshus samt en stolplada. Boplatsslämningarna kunde delas in i sex olika faser från yngre bronsålder period V–VI till vikingatid med dateringsmässigt tyngdpunkt i romersk järnålder–folkvandringstid.

Bronsåldershögen *Hammarshög* idag känt som *Kungshögen* (Stora Hammar 1:1) ligger ca 300 meter öster om exploateringsområdet. Högen är 22 meter i diameter och ca 5 meter hög. Gravhögen undersöktes av Oscar Montelius år 1890. Fem gravläggningar påträffades, varav två gravar och en ”brandplätt” under högens botten. Primärgravens utgjordes av ett litet röse och

fynden, som kan dateras till period V, bestod av en bemålad husurna med en bronskniv, en bronssyl, en dubbelknapp av brons, två bronsbleck och brända ben. I sekundärgravarna tillvaratogs lerkärl, lerkärlsbitar, ett lock och brända ben. I röset fanns även en del av en malsten, träkol och tång. En av gravarna påträffades i högens topp och kan dateras till vikingatid utifrån innehållet av ett människoskelett, en älghornssked, en kam, en bronsring, ett skifferbryne, sten, tång och trä. I övrigt hittades djurben i högfyllningen.

Flera flatmarksgravar (skelettbegravningar) påträffades 1929 ca 200 meter väster om *Kungshögen* vid omläggningen av landsvägen mellan Malmö och Skanör (Stora Hammar 5:1) (Hansen 1936). I samband med villabebyggelse norr om ridhuset på Lilla Hammar näs undersöktes en vikingatida båtgrav. Fynden bestod av keramik, ben och träkol (Rosborn 2004).

I samband med Foteviksprojektet utfördes en fosfatkartering och metalldetektering inom fastigheterna 12 och 13 i anslutning till Lilla Hammars by. Vid detekteringen tillvaratogs ett rasselbleck och ett dräktsmycke (förmodligen ett nålhuvud) i djuornamentik daterad till vikingatid (Nilsson 1995).

Omkring 500 meter öster om undersökningsområdet finns platsen för Stora Hammars medeltida bytomt (Stora Hammar 13:1). En trolig dös strax norr om väg 100 (*Saxedös*) (Stora Hammar 29:1) finns markerad på de äldre lantmäterikartorna för Stora Hammar från 1699, 1780 och 1817 i form av ett ca 16 x 24 meter stort åkerimpediment (Sandén 1995).

En stenåldersboplats med oklar utsträckning, ca 150 x 100 meter (NV-SV) finns 500 meter norr om undersökningsområdet (Stora Hammar 15:1). Vid jordbruksarbete har man här tillvaratagit ca 100 föremål. Dessa utgörs av ett 10-tal sten- och flintyxor; kärnyxor, tunn- och tjocknackiga yxor, flintmejslar, skafthålsyxor, flintskrapor, -spån och -kärnor samt knackstenar. Vid besiktning 1985 iaktogs talrika flintavslag i matjorden.

Stora Hammar 16:2 ligger inom den registrerade stenåldersboplatsen. Här undersökte UV Syd 1994 en förmodad urnegrav med datering till bronsålder eller förromersk järnålder, spåren efter tre byggnader samt gropar, härदार och kulturlager från perioden mellan 100 f.Kr. och 100 e.Kr. (Pettersson & Torstensdotter Åhlin 1999b; Pettersson 2002).

Fyndplatsen för en urna med brända ben från yngre bronsålder finns i närheten av undersökningsområdet (Stora Hammar 16:1).

Stenåldersboplatsen (Stora Hammar 24:1) vid *Hammarbäckens* utlopp har en oklar utsträckning, ca 60 x 35 meter (N-S), där man har tillvaratagit ett 10-tal kärnyxor, flintskrapor och -spån.

Inom fastigheten Lilla Hammar 15:1 (Stora Hammar 33:1) undersöktes ett boplatssområde med flera gårdsenheter av UV Syd 1990. Åtta huskonstruktioner kunde identifieras bestående av långhus, hus med tre bockpar, ett fyrstolpshus och grophus från tre faser, varav den äldsta daterades till bronsålderns slutskede, period VI. De övriga två daterades från ca 100 f.Kr. till 100 e.Kr. (Pettersson & Torstensdotter Åhlin 1999a; Pettersson 2002).

Stora Hammar 25:1 består av en delvis inköpt lösfyndssamling som hör till fastigheten 5:51 norr om exploateringsområdet, bestående av ett 30-tal flintyxor: tunn- och tjocknackiga, 10 stenyxor: spetsnackiga och med skafthål, ett 10-tal flintskärar, -spån, -pilspetsar, klubbor, lerkärl, vävtyngder, sländtrissor, slipstenar samt två eldslagningsstenar. Stora Hammar 14:1 består av fyndplatsen för ett treflikigt bronsspänne inom fastigheten Stora Hammar 6:3 ca 150 meter norr om exploateringsområdet.

Stora Hammar 30:1 kan vara en högrest (*Högs Vången*) och består i dag av ett impediment med en diameter av ca 32 meter.

Utförda undersökningar inom fastigheten St Hammar 16:136

Vid slutundersökningen hösten/vintern 2009 avbanades 18 800 m² med grävmaskin (Stora Hammar 37) (figur: 3). Det framkom 31 huslämningar där de längsta var över 33 m. De liknar andra material från yngre järnålder och då främst folkvandringstid (ca 400–500-talen e.Kr.). Husen fanns spridda över i hela området. I ett stophål, i ett av husen, låg kärlsidan till en tunnformig kruka från senare delen av yngre bronsålder. Flera gropar kunde dateras till denna period eller början av äldre järnålder. Det framkom även några brunnar. I ytan av en cirkulär förrådgrop låg en kvarnsten. Här fanns ett välbränd kärl med plastiskt utförd ornamentik som daterar den till folkvandringstid. Fynden från vikingatid var få, men ett grophus undersöktes. Merparten av bebyggelsen var från yngre romersk järnålder fram i vendeltid. För detta talade även metallfynden. På två områden gjordes avsökning med metalldetektor efter att matjorden schaktats av ca 0,15 m. Bland fynden kan nämnas en nål till en spännbuckla och en bit hacksilver som bör dateras till vikingatid. I ett sentida dike påträffades rester av ett förgyllt beslag troligen från folkvandringstid. Närmast den gamla vägsträckan, vid Kungstorpsvägen, togs ytterligare metallfynd tillvara. Det rörde sig om fynd från nutid och senare tid men även enstaka medeltida fynd såsom

mynt. Blyklumpar och bronsbeslag var rikligt förekommande. Flera fibulor och nålar daterade till yngre järnålder påträffades. En nål kan tillhöra en vikingatida spännbuckla och rest av en plattfibula kan vara från vendeltid. Ett korsformigt beslag i brons, en del av en fibula och en korsformig fibula var folkvandringstida. Det fanns inte något uppenbart samband mellan vägen och de huslämningar förekom under vägområdet. Det förefaller som att kommunikationen mellan Söderslätt och Skanör Falsterbo inte har anpassats till någon aktivitet från yngre järnålder utan de utgör strukturer som är oberoende av varandra. Bebyggelsen förefaller i huvudsak vara från yngre järnålder och en mer begränsad del från vikingatiden. Detta är ett känt mönster kan tala för att lokalen delvis övergivits efter att byn Stora Hammar och andra bildats.

En mindre slutundersökning tillkom under vintern 2009. Slutundersökningen omfattade ett 2 200 m² stort område beläget öster om den större undersökningsyta av Stora Hammar 16:136 m.fl. och benämndes område 1. Lämningarna gränsar till och utgör en fortsättning av de fornlämningar som redan undersökts.

Minst 14 stolphuslämningar dokumenterades och undersöktes. 6 av husen utgjorde en direkt fortsättning av en redan undersökt husgrupp. En grupp bestående av 8 hus låg mer solitärt ett 50-tal meter norr där om. Någon fullständig avgränsning var inte möjlig att göra då lämningarna gränsar till gränsen för undersökningsområdet. Huslämningarna varierade liksom i det tidigare undersökningsområdet från små fyrstolpskonstruktioner till sådan på över 18 meter.

I området förekom härdar och cirkelrunda gropar av samma karaktär och utseende som i det angränsande området och man kan konstatera att de utgör ett gemensamt bebyggelseområde med husgrupperingar delvis orsakade av den lokala topografin.

Det mesta tyder på lämningarna tillhör samma tidavsnitt som de tidigare undersökta dvs. från yngre romersk järnålder, folkvandringstid och möjligen vendeltid. En hel kruka placerad i ett av långhusen stolphål kan preliminärt dateras till yngre romersk järnålder.

Under våren 2010 undersöktes den avslutande etappen (område 2) av undersökningarna med anledning av det planerade skolbygget. Det framkom ett tiotal huslämningar från äldre järnålder och ett förhållandevis rikligt fyndmaterial av djurben och keramik. I anläggningarna påträffades även mindre mängder av flinta som bearbetats med neolitisk teknologi.

Figur 4: De undersökta schakten är "inringade" med en linje. Skala 1:5000.

Undersökningsresultat

Schaktningsarbetet genomfördes med en traktorgravare med slänstkopa. Schaktets bredd var ca 0,7 meter. Schaktningen påbörjades längst söderut och de första 270 metrarna grävdes längs en gångstig medan de sista 110 metrarna grävdes i åkermark. Schaktet som följde gångstigen berörde endast omgrävda massor. Troligen var det det äldre kabelschaktet som det nya grävdes i. I schaket som grävdes i åkermark framkom inga lämningar eller andra indikationer som tyder på att någon fornlämning berördes.

Referenser

- Nilsson, M. 1995. *Fotevikprojektet*. Delrapport över maritimarkeologisk inventering 1993-1995. Fas II: Fosfatkartering och metalldetektoravsökning. *FMC Rapport 1995:1*. Höllviken.
- Olsson, M. 2004. *Höllviken 22:419 m.fl.* Rapport över arkeologisk för- och slutundersökning 2003. Stora Hammar sn., Vellinge kommun, Skåne. Malmö Kulturmiljö, Enheten för arkeologi.
- Olsson, M. 2008. *Stora Hammar 16:136 m.fl.* Arkeologisk utredning 2008. Stora Hammars socken i Vellinge kommun. Skåne län. Malmö Kulturmiljö. Enheten för arkeologi. Rapport 2008:053. Malmö. Steineke, M. 2008. *Stora Hammar 16:136*. Arkeologi inför byggnation. Malmö Museer, Arkeologienheten. Rapport 2008:81.
- Pettersson, C. B. 2002. Kustens mångsysslare. Hammarsnäsområdets bosättningar och gravar i äldre järnålder. *Skånska Regioner - Tusen år av kultur och samhälle i förändring*. Red. A. Carlie. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, Skrifter No 40, s. 597-651. Lund.
- Pettersson, C. B. & Torstensdotter Åhlin, I. 1999a. *Invid sagans Halör?* Arkeologisk utredning 1989 och slutundersökning 1990 av boplatsslämningar från förromersk-romersk järnålder. Skåne, Stora Hammars socken, Lilla Hammar 15:1. Riksantikvarieämbetet. UV Syd Rapport 1999:24. Lund.
- Pettersson, C. B. & Torstensdotter Åhlin, I. 1999b. *Ett schakt över Näset. Kabelnedläggning. Foteviken till Höllviken*. Arkeologisk slutundersökning 1994 av boplatsslämningar från förromersk - romersk järnålder. Skåne, Stora Hammar sn, Stora Hammar 16:178. Riksantikvarieämbetet. UV Syd Rapport 1999:42. Lund.
- Rosborn, S. 2004. *Den skånska historien*. Vikingarna. Fotevikens Musum. Malmö.
- Sandén, U. 1995. *Bevare oss väl*. En studie av megalitgravarnas bevaringsgrad på Söderslätt. Uppsats ARK 023, Vt-95. Lunds Universitet.

Administrativa uppgifter

Sydsvensk Arkeologi AB dnr:	100036
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431-2389-10
Datum för beslut:	2010-02-18
Projektnummer:	100036
Län:	Skåne
Kommun:	Vellinge
Socken:	Stora Hammar
Fastighet:	Stora Hammar 16:136
Läge:	Ekonomiska kartan, blad 1C:82
Koordinatsystem:	RT 90 2,5 Gon V
X koordinat:	6147346
Y koordinat:	1320862
Höjdsystem:	RH2000
M ö.h.	7,5
Fältarbetstid:	2010-04-06–2010-05-07
Antal arbetsdagar:	1
Antal arkeologtimmar:	9
Antal maskintimmar :	–
Exploateringsyta:	–
Undersökt yta:	–
Platschef:	Per Sarnäs/Bertil Helgesson
Personal:	Per Sarnäs/Bertil Helgesson
Projektgrupp:	–
Underkonsulter:	–
Uppdragsgivare:	Vellingebostäder AB
Tidigare undersökningar:	–
Fynd:	–
Dokumentationsmaterial:	LUHM
Kostnader:	9 500:-

Sydsvensk Arkeologi AB

Rapporter 2010

1. Vintrie Park - område C3, Bunkeflo sn, UN 2009, Kristian Brink
2. Kv. Nereus 1, Malmö, FU 2009, Joakim Frejd
3. Hedmanska gården, hus E., Malmö, FU 2010, Joakim Frejd
4. Skanör 40:3 och 40:4, Skanörs sn, FU 2010, Joakim Frejd
5. Fosie kyrka, Fosie sn, FU 2009, Per Sarnäs
6. Helsingborg, Gamla Staden 8:1, Helsingborg, FU 2010, Jan Kockum
7. Litiska analyser, på uppdrag av Blekinge Länsmuseum, Anders Högberg
8. Baggers plats, Malmö, FU 2009, Joakim Frejd
9. Stora Hammar 16:136 – ledningsarbeten, Stora Hammar sn, FU 2010, Per Sarnäs

